

Х ВСЕСОКІЛЬСЬКИЙ ЗЛІТ: ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ, УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕННЯ

Лях-породько Олексій Олексійович

Національний університет фізичного виховання й спорту України, Київ

Анотація. Розглянуто особливості підготовки Х Всесокольського зльоту. Проаналізовано специфічні (військово-політичні) умови проведення зльоту та їх вплив на рівень організації заходів. З'ясовано роль сокольства в цілому і Всесокольського зльоту зокрема у налагодженні дипломатичних відносин між СРСР та Чехословаччиною. Здійснено аналіз ставлення періодичної спортивної преси СРСР до сокольського руху. У порівнянні з попереднім Всеоскольським зльотом 1932 р., який характеризувався як націоналістичний та ворожий країні Рад, Всесокольський зліт 1938 р. ознаменувався, як визначна подія у боротьби з Гітлерівською Німеччиною. Визначено роль Всесокольського зльоту у формуванні національно-патріотичних ідей навколо об'єднання чеського народу задля протидії військовій агресії Німеччини.

Ключові слова: Х Всесокольський зліт, сокольський рух, сокольство.

Аннотация. Рассмотрены особенности подготовки Х Всесокольского слета. Проанализированы специфические (военно-политические) условия проведения слета и их влияние на уровень организации мероприятий. Выяснена роль сокольства в целом и Всесокольского слета частности в налаживании дипломатических отношений между СССР и Чехословакией. Осуществлен анализ отношения периодической спортивной печати СССР к сокольскому движению. По сравнению с предыдущим Всеоскольским слетом 1932 г., который характеризовался как националистический и враждебный стране Советов, Всесокольский слет 1938 г. ознаменовался, как выдающееся событие в борьбе с гитлеровской Германией. Определена роль Всесокольского слета в формировании национально-патриотических идей вокруг объединения чешского народа для противодействия военной агрессии Германии.

Ключевые слова: Х Всесокольский слет, сокольское движение, сокольство.

The summary. Features of preparation X Vsesokilskoho off. Analyzed specific (military and political) conditions of the take-off and their impact on the organization of events. The role sokilstva in general and in particular off Vsesokilskoho established diplomatic relations between the USSR and Czechoslovakia. The analysis of periodic sports media attitude to the Soviet Union Sokol movement. Compared with the previous Vseoskilskym takeoff in 1932, which was characterized as nationalistic and hostile to the Soviet Union, Vsesokilsky rise in 1938 was marked as a remarkable event in the fight against Nazi Germany. The role Vsesokilskoho off in the formation of national-patriotic ideas about unification of the Czech people to counter military aggression of Germany.

Keywords: X the Vsesokolsky meeting, sokols movement, sokolstvo.

Постановка проблеми. Зміна політичного вектору протистояння між СРСР та країнами Малої Антанти також Франції, а насправді з багатьма іншими капіталістичними і не тільки державами на співпрацю з ними ж для боротьби проти нацистської Німеччини по новому вплинула на ставлення Радянського Союзу до донедавна ворогів та інтервентів. До їх числа, нагадаємо, червоні комуністи відносили всіх хто думав інакше ніж вони.

Зокрема, у цю ж категорію, ідеологами країни Рад, був включений і сокільський рух. Однак, шукаючи собі соратників, навіть переступаючи через свою пиху та ідеологічні вподобання, влада СРСР пішла на формування політично-військових коаліційних сил зі своїми до цього часу супротивниками через загрозу війни з Німеччиною (хоча з нею ж підписувала потаємні пакти та складала домовленості про не напад і перерозподіл Європи). Тобто зраджувала союзників перед агресором і зраджувала агресора перед союзниками. Це справжнє обличчя негідних країн минулого та сучасного!

Відповідно до політичних та військових перетворень Радянського Союзу щодо колишніх ворогів ним було змінено ставлення й до сокільства. На жаль на той час в СРСР сокільський рух вже був заборонений, тому умовна «реабілітація» (насправді нічого не змінилося) стосувалася сокільства в інших країнах. Цього разу черговий Всесокільський зліт був вже, на думку Радянського Союзу, яскравим прикладом спільної боротьби Чехословаччини та СРСР проти неминучої загрози Гітлерівської Німеччини. Тому, природно X Всесокільський зліт 1938 р. мав не аби яке геополітичне, спортивно-культурне значення та займав ключове місце у міждержавних стосунках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості організації та проведення Всесокільських зльотів досліджувались низкою науковців. У їх роботах, здебільшого переважають статистично-довідкові дані [1] або ж аналізуються зльоти до Першої світової війни [3], водночас Всесокільські зльоти у міжвоєнний період залишаються малодослідженими. Тому актуальним є виявлення особливостей підготовки, організації та проведення X Всесокільського зльоту 1938 р., визначення його ролі у розвитку сокільського руху під впливом військово-ідеологічних та геополітичних факторів.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане згідно зі Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури та спорту на 2011-2015 рр. Міністерства освіти і науки,

молоді і спорту України за темою 1.1 «Історичні, організаційно-методичні та правові основи реалізації олімпійської освіти в Україні».

Мета дослідження – здійснити історико-теоретичний аналіз і виявити особливості підготовки, організації та проведення X Всесокольського зльоту 1938 р. і визначити його вплив на розвиток сокольського руху.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, історико-логічний і описовий методи.

Результати дослідження і їх обговорення. Черговий Всесокольський зліт у Празі (Чехословаччина) у 1938 р. ознаменувався низкою важливих подій та знаменних дат:

- X ювілейний Всесокольський зліт.
- Відзначення 20-річчя створення Чехословаччини.
- Проведення Зимових Всесокольських ігор.
- Організація Соціалістичним робітничим спортивним інтернаціоналом у 1937 р. III літньої Робітничої Олімпіади (Антверпен, Бельгія).
- Проведення Соціалістичним робітничим спортивним інтернаціоналом у 1937 р. III зимової Робітничої Олімпіади (Янске-Лазне, Чехословаччина).
- Організація у Парижі (Франція) у липні та серпні 1937 р. міжнародних гімнастичних змагань.
- Проведення XI чемпіонату світу з гімнастики у 1938 р. (Прага, Чехословаччина).
- Останній зліт перед Другою світовою війною.

У середині 30-х рр. XX ст. серед європейських країн відбуваються геополітичні зміни. В першу чергу це стосується примирення колись найгарячіших ворогів СРСР, Франції, Чехословаччини тощо з оглядом на військову загрозу з боку Німеччини. Тому, між цими державами були підписані договори про взаємобезпеку (2 травня 1935 р. між СРСР та Францією та 16 травня цього ж року між СРСР та Чехословаччиною). Після цього стає зрозумілим, що критика Радянським Союзом Франції або ж Чехословаччини є не доцільним. Одразу ж змінюється ставлення і до

сокільського руху, а Х Всесокільський зліт (на відміну від попередніх 1920 – 1932 рр.) у пресі характеризується не інакше як спільний виступ проти Гітлерівської Німеччини.

Для того, щоб зрозуміти наскільки зараз СРСР почало «подобатись» сокільство, яке дотепер вважалося націоналістичним, шовіністичним, мілітаризовано-фашистською організацією, приведемо декілька уривків цитат з офіційних джерел. Зокрема, журнал «Физкультура и спорт» приписуючи ініціативу боротьби проти фашизму фізкультурникам пролетаріям доволі обережно оцінює роль соколів у цій справі: «По инициативе федерации пролетарской физкультуры Чехословакии в Праге был создан в 1936 г. Комитет народного спорта, в который вошли представители 28 спортивных и культурных организаций страны. В связи с грядущим Чехословакии нападением Гитлера Комитет народного спорта проводит большую работу по консолидации всех антифашистских сил в спорте...Так, например, члены общества «Сокол» в своем большинстве высказываются за необходимость защиты Чехословацкой республики и выдвигают лозунг «За свободу и демократию» [2, с. 12].

Міжнародне значення сокільства підкреслювала газета «Комсомольская правда»: «Сокол» - крупнейшая, массовая гимнастическая организация Чехословакии, пользующаяся мировой славой» [7, с. 12]. При цьому тут же акцентувала увагу на тому, що Чехословаччина може розраховувати на понад півтора мільйонну армію досконало військово-фізично підготовлених «соколів». Декілька років тому назад їх би у радянській пресі назвали фашистами, націоналістами та інтервентами які готуються до нападу на СРСР.

Більш величаво про сокільський рух і зокрема про Всесокільський зліт 1938 р. на своїх шпальтах розповідають журнали «Гимнастика» та «Спорт». Так, спеціалізований журнал не лише з фізичної культури та спорту, а й з окремого виду спорту «Гимнастика» спромігся опублікувати невеличку статтю вже після завершення зльоту, в якій зазначалось, що: «Сокольский

слет вылился в мощную антифашистскую демонстрацию за демократию и свободу, за союз с СССР и Францией, против войны» [4, с. 29]. Для надання більш яскраво вираженої співпраці СРСР та Чехословаччини у статті приводили приклади гасел під час Всесокольського зльоту: «Да здравствует союз Прага-Москва-Париж», «Да здравствует наша армия», «Чехословацкая республика никогда не будет колонией Гитлера».

Детальнішу інформацію про зліт помістив на своїх сторінках журнал «Спорт». Крім деяких статистичних даних мова йшла й про таке: «Зліт перетворився в могутню демонстрацію готовності чехословацького народу захищати демократію і незалежність Чехословаччини проти фашистських агресорів» [5, с. 24].

Звертає на себе увагу те, що у всіх публікаціях в першу чергу говориться про військове значення сокольського руху і Всесокольського зльоту, тоді як замовчується національно-культурна, історична його роль у державотворенні. Насправді ж X Всесокольський зліт мав набагато більше значення ніж тільки військове, хоча враховуючи ситуацію яка склалася напередодні Другої світової війни, цей фактор був надзвичайно важливий.

Аналізуючи особливості організації та проведення X Всесокольського зльоту слід зупинитися на його програмі. Так, у черговий раз були організовані зимові ігри та легкоатлетична естафета, ігри учнівської молоді та зліт юнаків і дівчаток, сокольська виставка, музичні та театральні фестивалі, численні спортивні змагання, виступи військових, демонстрації різних методів гімнастики учасників з різних країн тощо. Символічні назви мали масові гімнастичні та сценічні виступи – «Будувати та захищати», «Присяга республіці».

Важливим завданням організаторів було створення оптимальних умов для учасників зльоту. Для цього вони побудували на Страговському стадіоні «зльотове містечко» в інфраструктуру якого входили величезний спортивний майданчик, комфортні глядацькі трибуни, гардеробні, студійні зали, кімнати для журналістів, поштове відділення, ресторан, кухня, мережа магазинів,

лікарня, автостоянка тощо [6]. Таким чином, «соколи» намагалися задовольнити всі побажання тогочасного суспільства зі створення якомога зручнішого перебування учасників, делегацій, туристів та місцевого населення під час проведення Всесокольського зльоту.

Невипадково стільки уваги приділялось організаційним аспектам зльоту тому, що його учасниками були представники різних країн світу (Бельгія, Болгарія, Чехословаччина, Франція, США, Югославія, Люксембург, Польща, Швейцарія тощо). Щодо чисельності учасників Всесокольського зльоту слід зазначити такі дані (на жаль у деяких джерелах цифри різняться, тому ми користуємося на наш погляд найбільш достовірними наведеними у праці Гавлічека В. «Чехословацкий сокол»): поперемінно вправи виконували – 89 184 чоловіків, 83 745 – жінок, 33 800 – молоді, 49 174 – учнів (юнаків та дівчаток); масові гімнастичні вправи демонстрували – 28 648 жінок (найбільша кількість одночасно виступаючих) та 27 200 чоловіків; в іграх учнівської молоді прийняли участь – 13 664 учня народних шкіл та 30 856 учнів середніх шкіл; в урочистій ході учасували – 7 106 іноземних гостей у національних костюмах, а загалом 145 966 «соколів» у парадній формі.

Однією з особливостей цього річного Всесокольського зльоту була організація Зимових Всесокольських ігор з розширеною програмою. Якщо на попередніх Зимових іграх у програмі переважали лижні перегони, стрибки з трампліну, то у 1938 р. їх доповнили новими видами спорту – хокеєм, фігурним катанням на ковзанах для чоловіків та жінок. Зазначимо, що серед сокольських спортивних заходів проведення Зимових Всесокольських ігор стає традиційним. Зокрема, вони були організовані у 1926 – 1948 рр.

На жаль зусиль сокольських активістів та державної влади було не достатньо для уникнення військової агресії з боку Німеччини. Вже восени 1938 р. активізується загарбницька діяльність Німеччини і створюється навколо Чехословаччини несприятлива міждержавна атмосфера. Нахабна та брехлива пропаганда Гітлерівської Німеччини щодо утисків німців (мова, культурні традиції тощо) у Чехословаччині призвели до міжнародного

конфлікту. Для вирішення цієї проблеми була скликана «Мюнхенська конференція», рішення якої на подив були на користь агресора – Німеччини. Таким чином, частина Чехословаччини відійшла до Німеччини, яка вже у 1939 р. встановила свій протекторат, а насправді поглинула її.

Для подальшого знищення державності та нації нацистська Німеччина розпочала широкомасштабні репресії та насадження своєї ідеології. Не минула трагічна доля і сокільство, яке окупантами вважалося ворогом. Ось як про ці події розповідає дослідник сокільства В. Гавлічек: «Немецкая оккупация означали новые страдания и испытания для соколов. Немецкие оккупанты хорошо сознавали, какую опасность представляет для них сокольство, и поэтому решили вырвать его с корнем. Они распустили, за небольшим исключением, все сокольские организации, все центральное руководство, руководство жупами и крупными местными организациями. Более чем 12 тысяч руководящих работников были брошены в тюрьмы, подвергались мучениям или же были казнены. Немцы разграбили все имущество «соколов», уничтожили все сокольские книги и архивы» [1, с. 14]. Серед великої кількості «соколів» були закатовані та загинули такі видатні постаті, як А. Пехлат, С. Буковський та інші, а остаточно сокільство заборонено у квітні 1941 р. [8].

Отже, не зважаючи на військову загрозу з боку Німеччини сокільський рух як і власне країна Чехословаччина, проводили найактивнішу діяльність щодо формування боєздатності населення для оборони своєї держави. Яскравим прикладом національної свідомості народу та ключовим дійством єднання всіх чехів та словаків при закордонній підтримці є Х Всесокільський зліт.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо у аналізі та виявленні особливостей підготовки та організації XI Всесокільського зльоту 1948 р.

ВИСНОВОК

Міжвоєнний період був позначений міжнародною політичною нестабільністю та військовою загрозою. Одним із центрів геополітичної кризи напередодні Другої світової війни стає Чехословаччини. Саме цій країні, одній із перших, довелося відчувати військову агресію, руйнацію державності, гноблення нації, утиски мови, культури та інших сфер життєдіяльності з боку Німеччини. У таких умовах гоніння зазнав і сокільський рух, який був виразником національно-патріотичного об'єднання народу, а тому аж ніяк не міг співіснувати з окупаційною ідеологією загарбників.

Ключовою подією протистояння Чехословаччини та її союзників Гітлерівській Німеччині є Х Всесокільський зліт, який відбувся у 1938 р. За два роки до цього міжнародна спортивна спільнота спробувала бойкотувати та навіть намагалася перенести Ігри XI Олімпіади з Берліну в інше місто. На жаль, їм це не вдалося, але були зроблені перші кроки до боротьби з загрозою, що насувалася на Європу. Тому Всесокільський зліт 1938 р. був у центрі уваги всього світу, так як мав величезне політичне, військове, спортивне, патріотичне та культурне значення. Всесокільський зліт, так само як і сокільський рух в цілому виправдав сподівання і надії покладені на нього. Він об'єднав чехословацький народ, примирив до цього часу ідеологічних ворогів Францію, Чехословаччину з СРСР, консолідував міжнародну громадськість, відкрито виступив проти нацизму та фашизму, а головними гаслами зльоту були мир та боротьба з агресорами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавличек В. Чехословацкий Сокол. – Прага.: Орбис, 1948. – 36 с.
2. К. и Г. В борьбе с фашизмом / К. и Г. // Физкультура и спорт. – 1938. - №8. – С. 12.
3. Лях-Породько О.О. Організація та проведення Всесокольських зльотів і вплив їх на розвиток сокольського руху / О. О. Лях-Породько // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Наукова монографія за редакцією проф. С. Єрмакова. – Харків: ХДАДМ (ХХПІ). – 2009. - №7. – С. 104-112.
4. Сокольский слет в Праге // Гимнастика. – 1938. - №8. – С. 29.
5. Спорт за рубежом // Спорт. – 1938. - №7. – С. 24.
6. Фелтлова Марина. 140 лет чешского «Сокола», одной из самых древних спортивных организаций в мире: Режим доступа www.radio.cz.
7. Чехословакия под угрозой фашистской агрессии. Сборник статей и материалов. – Л.: Лениградское областное издательство, 1938. – 94 с.
8. Шверма Ян. Чешский народ в борьбе против немецких оккупантов / Ян Шверма. – ОГИЗ. Госполитиздат, 1942. – 38 с.

REFERENCES

1. 1. Havlicek V. Czechoslovak Sokol. - Prague.: Orbis, 1948. - 36.
2. K. and G. In the struggle against fascism / K. and H. // Physical Education and Sport. - 1938. - № 8. - S. 12.
3. Lyakh Porodko-OO Organizing and conducting Vsesokilskyh ups and their influence on the development of Sokol movement / O. Lyakh-Porodko // Pedagogy, psychology, medical-biological problems of physical education and sport. - Scientific monograph edited by prof. S. Ermakova. - Kharkov: KSADA (KhAII). - 2009. - № 7. - P. 104-112.
4. Sokolsky rally in Prague // Gymnastics. - 1938. - № 8. - S. 29.
5. Abroad Sport // Sport. - 1938. - № 7. - S. 24.
6. Feltlova Marina. 140 years of Czech «Sokol», one of the oldest sports organizations in the world: Access www.radio.cz.
7. Czechoslovakia under threat of fascist aggression. Collection of articles and materials. - L.: Leningradskii Regional Publishing, 1938. - 94.
8. Shverma Yang. Czech people in the struggle against the German occupiers / Yang Shverma. - OGIZ. Gospolitizdat 1942. - 38.